

Sociale verbanden onder de loep

‘Ouderen kunnen heel veel zelf’

De AWBZ staat mede door de vergrijzing onder druk. Als ouderen – met hulp van familie, vrienden of burens – langer zelfredzaam kunnen blijven, zou dit het beroep op de collectieve verzekering kunnen afremmen. Maar niet iedereen beschikt over het vereiste sociale netwerk. Kunnen sociale verbanden voor en door ouderen uitkomst bieden?

Tekst: Noël Houben | Beeld: Eduard Ernst

Interessante vormen van sociale verbanden zijn woongroepen voor ouderen, buurt-hulpdiensten en mogelijkheden voor ouderen om elkaar te ontmoeten. Met deze sociale verbanden zou je ook senioren kunnen bereiken die nu bijna geen mantelzorg hebben, bijvoorbeeld omdat ze kinderen hebben die te ver weg wonen, ze hun kinderen niet willen belasten of omdat ze helemaal geen kinderen hebben. De drie genoemde sociale verbanden staan centraal in een verkennend onderzoek dat onderzoeksbureau Regioplan in Amsterdam voor het CVZ heeft uitgevoerd. De opdracht was om de huidige stand van zaken te inventariseren. De bevindingen in het rapport *Sociale verbanden en de zelfredzaamheid van ouderen* wil het CVZ gebruiken voor zijn visie op de toekomst van de langdurige zorg.

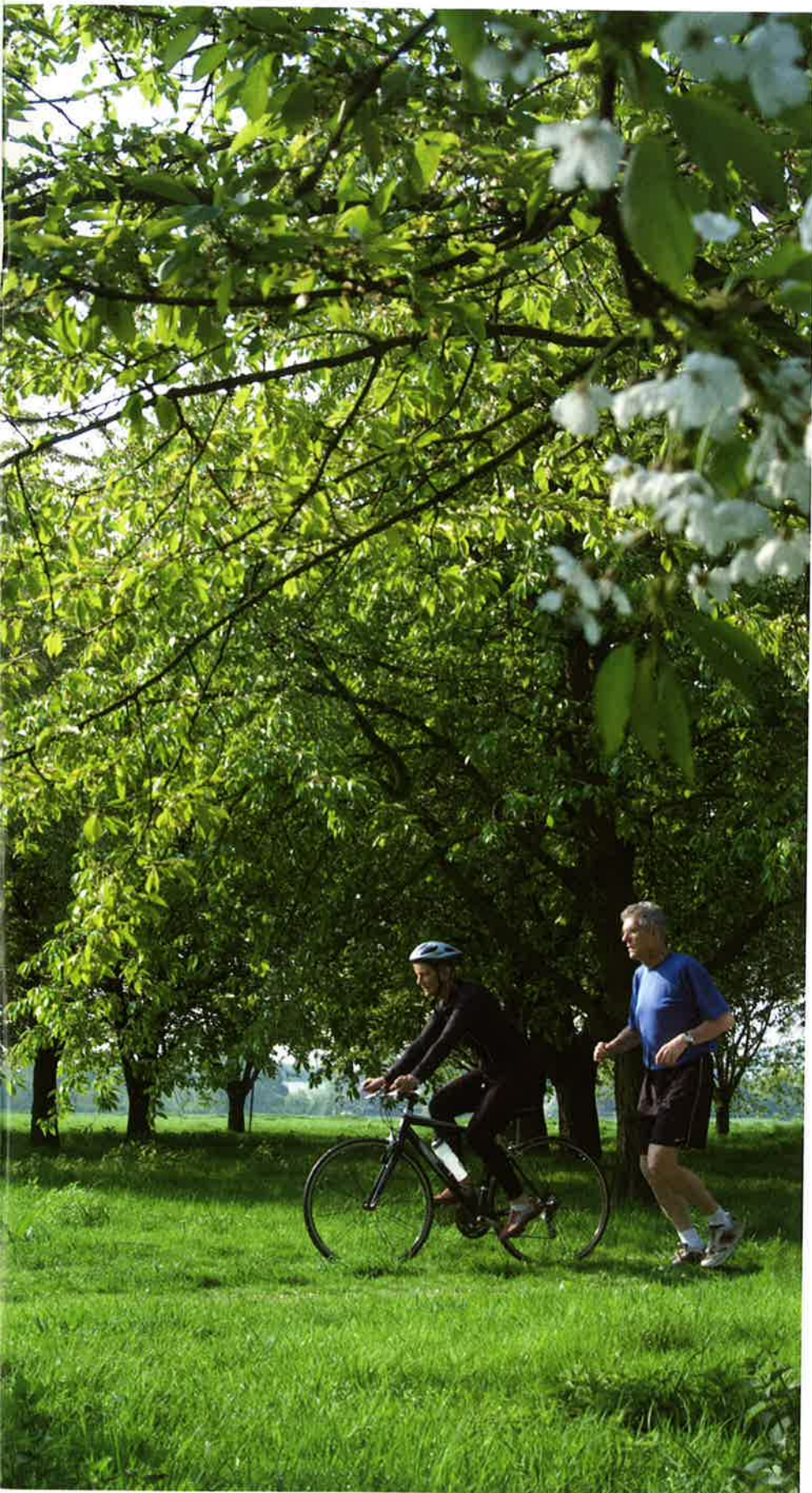
Op basis van zes onderzochte casussen (*zie kader*) concludeert Regioplan dat niet kan worden aangetoond of deze leiden tot een verminderd beroep op de reguliere zorg. Hiervoor is vervolgonderzoek nodig. Wel achten de onderzoekers het aannemelijk dat de initiatieven het beroep op formele zorg afremmen omdat ze het welbevinden van ouderen bevorderen. Maar er zijn ook aanwijzingen dat de sociale verbanden de vraag naar reguliere zorg juist doen toenemen doordat de leden elkaar wijzen op de

mogelijkheden binnen de reguliere zorg. Dit kan overigens een gunstig effect hebben op de zorgkosten. Door tijdig ingrijpen, kan mogelijk duurdere zorg in een later stadium worden voorkomen.

Het *CVZ magazine* loopt vooruit op een eventueel vervolgonderzoek en vroeg drie deskundigen – Romke van der Veen, Cretien van Campen en Guus Bannenbergh – naar de mogelijkheden van succesvolle sociale verbanden en de vraag of deze het beroep op formele zorg kunnen verminderen.

Kwetsbare ouderen

Hoogleraar sociologie Romke van der Veen, lid van de Raad van Advies van het CVZ en auteur van het essay *De toekomst van de langdurige zorg*, is optimistisch. “Veel oudere mensen vereenzamen nu. Daardoor kunnen zij niet terugvallen op informele zorg en doen ze eerder een beroep op de AWBZ of de Wmo. Met dit soort netwerken kun je dat voorkomen.” Hij waarschuwt echter voor te hoge verwachtingen. “Het is niet reëel dat de ene oudere een soort verpleger van de andere gaat worden. Professionele zorgverleners blijven nodig. Maar ouderen kunnen wel boodschappen voor elkaar doen of kijken of de buurman zijn medicijnen inneemt, zodat voor deze alledaagse vormen van begeleiding geen beroep op de reguliere zorg meer nodig is.” Cretien van Campen, die binnen het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) onderzoek doet naar de kwaliteit van leven van

Het is niet reëel dat de ene oudere een soort verpleger van de andere gaat worden

ouderen, verwacht veel van de preventieve, signalerende werking van sociale verbanden. "Kwetsbare ouderen zijn niet per definitie hulpbehoevend. Maar ze kunnen het wel worden als je niet tijdig oppikt dat iemand niet zo goed voor zichzelf zorgt. Dit soort verbanden kan hierbij behulpzaam zijn. Het is sowieso goed voor hun mentale en fysieke gezondheid als mensen sociaal actief blijven."

De beweging Zorg in Eigen Hand wil ouderen een grotere rol geven in de organisatie van hun zorg. De beweging is grootvoorzitter van sociale verbanden voor senioren. Initiatiefnemer Guus Bannenberg heeft als bestuurder van zorgorganisatie Swinhove Groep in Zwijndrecht positieve ervaringen opgedaan. "We hebben zeven projecten in de wijken opgezet. Mensen kunnen daar een beroep doen op 24-uurszorg. De voorzieningen zijn hetzelfde als die van een verzorgingshuis, maar de ouderen staan midden in het leven en zijn veel zelfstandiger. Mede door die grotere zelfstandigheid is hun beroep op zorg geringer en zijn de kosten een kwart lager dan die van de reguliere AWBZ-zorg."

Rol overheid

Wie moeten de sociale verbanden opzetten: burgers of de overheid? Het CVZ-onderzoek richtte zich op zogenoemde informele sociale verbanden. Informeel betekent in dit verband dat ze zijn opgezet of doorontwikkeld zonder een formele

Zes onderzochte sociale verbanden:

Woongemeenschap Lugtensteyn (Bilthoven): Woongroep van ruim dertig ouderen met een gemiddelde leeftijd van 74 jaar. De ouderen verlenen geen zorg aan elkaar, maar houden wel in de gaten of alles goed gaat met de medebewoners.

Zorgcoöperatie Hoogeloon: Zorgcoöperatie die het behoud van zorgvoorzieningen in een klein Brabants dorp nastreeft. Diensten zijn onder meer dagbesteding onder begeleiding van een verzorgende, een locatie waar men samen kan dineren, een klusdienst en thuiszorg. Deze coöperatie heeft 227 leden, er zijn 30 vrijwilligers actief.

Stadsdorp Zuid (Amsterdam): Burgerinitiatief in de welgestelde Apollobuurt dat als doel heeft te bevorderen dat de daar woonachtige senioren zo lang mogelijk actief, gezond en veilig thuis kunnen blijven wonen. Het stadsdorp stimuleert 'modern nabuurschap'. De leden kunnen een beroep op elkaar doen als reguliere hulp te zwaar of niet direct beschikbaar is – hulp die tussen 'wal en schip' valt. Sociale cohesie wordt bevorderd met initiatieven als zelf opgezette film- en eetkringen, inloopborrels en excursies.

Buurthulp Graag Gedaan (Haarlemmermeer): Initiatief in Zwanenburg waar ouderen en gehandicapten bij vrijwilligers terecht kunnen voor hulp in het huishouden, vervoer van en naar een dokter of ziekenhuis en hulp bij het aanvragen van (formele) zorg.

Koffieochtend in IJsselmonde (Rotterdam): een wekelijkse koffieochtend die door bewoners van een flat is opgezet. Zo zijn er vriendschappen en hobbyclubjes ontstaan.

50plusnet: een website voor vijftigplussers.

Sociaal actief blijven is goed voor de mentale en fysieke gezondheid...

partij als een gemeente of zorginstelling. Onder voorstanders van dit soort verbanden heerst de opvatting dat een burgerinitiatief een grotere kans op succes heeft. Bannenbergh is echter geschrokken van het geringe aantal voorbeelden van informele verbanden (ongeveer 35) dat Regioplan vond. "Er komt heel wat kijken bij het opzetten van een dergelijke gemeenschap. Wat is er op tegen als de overheid nuttige tips geeft? Of zorginstellingen en woningcorporaties een helpende hand toesteken? Zo help je burgers die iets willen ondernemen, maar niet weten hoe. Deze partijen kunnen ook ondersteuning bieden als de continuïteit van een sociaal verband tijdelijk in gevaar komt, bijvoorbeeld doordat de initiatiefnemer wegvalt."

Van der Veen pleit voor een 'huwelijks' van formeel en informeel. "De overheid moet kijken hoe ze informele zorg kan faciliteren. Bij woningbouw en de inrichting van zorgvoorzieningen moet je bijvoorbeeld steeds voor ogen houden hoe je mensen kunt stimuleren zelf in actie te komen." Van Campen denkt eveneens dat overheid en maatschappelijke organisaties een stimulerende rol kunnen spelen. Tegelijkertijd waarschuwt hij dat hulpverleners niet alles moeten willen oplossen. "Als je gewoon een activiteit organiseert waar mensen elkaar ontmoeten, zul je zien dat er al van alles gebeurt. Ouderen kunnen heel veel zelf." Bannenbergh hamert er tot slot op dat ouderen zelf het bestuur op zich moeten nemen als een initiatief eenmaal loopt.

Tijd

Het kost tijd om een goed functionerend sociaal verband te laten ontstaan, benadrukt Van Campen. "Je kunt niet pas een netwerk gaan vormen als je hulp nodig hebt. Dan kun je alleen nog nemen en weinig meer geven. Je moet eerst een aantal jaren bouwen aan een onderlinge band, waarbij je over een weer iets voor elkaar hebt betekend."

De overheid zal, zegt Van Campen, dergelijke verbanden moeten laten ontstaan voordat ze de AWBZ afslankt. "Deze netwerken krijgen niet de kans om te groeien als je het andersom doet." De sociale verbanden zullen ook niet overal even makkelijk ontstaan, waarschuwt hij. Hoger opgeleiden en mensen met een goede financiële positie zijn doorgaans beter in staat om een netwerk te vormen dan andere groepen. "Voor mensen die in gesegregeerde stads-wijken wonen, is het lastiger om een goed functionerend sociaal verband op te zetten." Binnen Zorg in Eigen Hand hebben een aantal deelnemende organisaties, waaronder het CVZ, inmiddels een convenant ondertekend om aan de slag te gaan met de verbreiding van sociale verbanden. Er zijn plannen om een 'gereedschapskist' te ontwikkelen voor het opzetten van woongemeenschappen. Op verschillende plaatsen in Nederland zullen (enkele van) de partners sociale verbanden voor ouderen opzetten. Bannenbergh: "Het is tijd om ons gedachtegoed breder te verspreiden. Door projecten te starten willen we het vuurtje opstoken."